

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 25 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 21 Februari 1909. No. 1625.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE, Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Zondag 1 vanmiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.30, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren en Adverteerders: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van liddegaven f —.12 per regel.

Pro Siege.

DERDE REEKS. (Tweede gedeelte).

Christus Koningschap en de Kerk.

XXII. (Slot).

Dit zegt hij, die de seven sterren in zijn rechterhand houdt, die in het midden der seven gouden kandelaren wandelt. Openb. 2: 1.

In kort begrip moet thans het betoogde samenvat, en het Koningschap van Christus in en over zijn Kerk op aarde in eenheid van beeld voor ons treden. Niet alsof het gevoerde betoog in elk opzicht volledig ware geweest. Over kerkvoogdij, over de meerdere vergaderingen, over de benoeming van de ambtsdragers, en zooveel meer, konden nog tal van vraagstukken ter sprake zijn gekomen, en in een opzettelijke uiteenzetting van het instituut der Kerk, zou de bespreking ook van deze vraagstukken niet hebben mogen ontbreken. Voor het doel van *Pro Siege* daarentegen kon met het behandelde worden volstaan. Daartoe toch was het voldoende die schakels in het licht te stellen, die de zichtbare Kerk van Christus aan onzen Koning en aan zijn Koninkrijk regiment verbanden. In de Kerken zelve sleet het besef, dat Christus haar Koning is, al meer uit. De eereitel van Christus Koningschap werd vergeestelijkt, en daardoor uit de realiteit van het leven der Kerken weggedrongen. O, gewisselijk, wie zou niet belijden, dat onze verhoogde Heiland de driedubbele kroon draagt van zijn Profetisch, Priesterlijk en Koninklijk ambt. Maar dit alles was beelddes, en in die beelddespraak uitdrukking van een onbegrijpbaar geestelijke majesteit; maar in zijn kerkeraad, op zijn classe, in zijn Synode had men hiermee niets uitstaande. De zichtbare Kerk was nu eenmaal een verschijning in het leven der wereld, en moest naar de gelegenheid van de aardse dingen beoordeeld worden. Zoo kwam men te staan voor een Synodale Landsvereeniging met plaatselijke departementen in steden en dorpen. Men had de maatschappij tot Nut van 't Algemeen, één groote Vereniging die heel het land overspande, met een oppermachtig hoofdbestuur, en een imponeerende jaarlijkse vergadering, en onder dit hoofdbestuur bad men in tal van steden en dorpen vertakkingen van deze groote maatschappij, die den naam van Departementen droegen. Welnu, zoo moesten ook de Kerken worden ingericht, en ook ten onzent ging het dien weg op.

Wat men vond waren „de Gereformeerde Kerken van Nederland,” alle plaatselijke Kerken met zelfstandig bestuur, en die zich door accord in classe en op Synode vertegenwoordigden lieten, om gemeenschappelijke belangen te bespreken en te regelen. Maar dat hoorde niet alzo. Aan dien staat van zaken moest hoe eer hoe beter een einde worden gemaakt. Niet Christus was in zijn Kerk Koning, maar de koning van 't land moest mede in Nederland ook op kerkelijk gebied gehoorzaamd worden. Deze aardse koning, door zijn raadslieden misleid, matigde zich het recht aan, in de Kerk van Christus, in te grijpen, en feitelijk het Koningschap van Christus te niet te doen, en zijn eigen Caesaropapistische macht in de Kerken op te richten. Natuurlijk waren de Kerken het toen aan Christus als haar Koning verschuldigd geweest, aan dezen wil van den aardchen Koning weerstand te bieden. Ze hadden zijn ingrijpen in de macht van Koning Jezus niet moeten dulden, en ook waar het bestuur der Kerken laf zijn post verliet, hadden nog de leden der plaatselijke besturen voor het Koningschap van Christus moeten opkomen. Maar er zat destijds in die Kerken geen pit meer. Een zwak protest werd geuist, maar over heel het land genomen, gaf men voetstoots toe, en zoo is toen, naast de algemeene Nutsmaatschappij, en naar haar model, door Koning Willem I, één groote kerkelijke maatschappij opgericht, waarvan alle plaatselijke Kerken onderdeelen zouden zijn; een nationaal kerkelijk lichaam, dat zijn departementen in steden en dorpen; dat alles geplaatst onder de macht van één Hoofdbestuur, en dat Hoofdbestuur zou den naam dragen van Synode. En zoo is toen die éne „Nederlandsch Hervormde Kerk” in het leven geroepen, die vóór 1815 nimmer bestaan had; iets waardoor feitelijk en wettelijk het Koninklijk regiment van Christus over zijn Kerken hier te lande, als niet bestaande, geroyeerd werd. Niet, men versta ons wel, alsof dit niet klare bewustheid toegevoegd. Veeleer dacht men er niet aan, dat men door deze schepping van een nieuw kerkelijk lichaam ook maar iets aan Christus' eere te kort deed. De zaak was

alleen, dat Koning Willem niets hoegenaamd van het bestaan van een Koningschap van Christus' over zijn Kerken begreep; dat de Dienaren en ambtsdragers er niets meer voor voelden, en dat voor de leden der Kerken dit Koninklijk regiment geheel vergeestelijkt en in de bewerking der zielen was ondergegaan. Vooral in de tweede helft der 18de eeuw had deels het rationalisme, deels de gevoelsactie alle vastheid aan de kerkelijke begrippen en kerkelijke instituten ontnomen. Er werd in de kerken gehuld, en de preek was niet goed, als er niet ten minste één vrouw flauw viel; maar het spierweefsel van het kerkelijk leven begon tot ontbinding over te gaan, het zenuwgestel van het kerkelijk leven werkte door overprikkeling onzuiver. En wel dweepte men met Jezus, en riep in hartstocht uit: „Och, was Jezus nog op aarde 'k ging aanstonds naar Jezus heen,” maar voor Christus' Koninklijke eere voelde men niets meer. Men begreep van verre niet meer, wat hier onder te verstaan was. En zoo is toen de aanslag van de aardse Overheid op het zelfstandig karakter van Christus' Kerk volkomen gelukt.

Voor de eere van Christus Koningschap in zijn Kerk kwam het er daarom op aan, allereerst dit eigen, zelfstandig karakter van Christus Kerkteiching weer op den voorgrond te plaatsen. De zichtbare Kerk in uw stad of dorp is niet maar een stichting van menschen, maar de openbaring van de onzichtbare Kerk, het naar buiten treden van het mystieke Lichaam des Heeren. Wat zich nog Kerk noemt, maar van het mystieke Lichaam los is, is geen Kerk meer, hoogstens een schijngestalte zonder eerstgeboorterecht. Dit mystieke Lichaam des Heeren nu hangt aan de wedergeboorte en de inlijving in Christus. Het is de eenheid van het herboren menschelek geslacht. De bekeerling grijpt in het onzichtbare plaats, voor het mystieke Lichaam beslist de wedergeboorte. Vandaar dat ook de patriarchen en profeten des Ouden Verbonds, en evenzo de uitverkorene kinderkens die wegsterven, eer ze de wieg verlieten, tot dit mystieke Lichaam behooren kunnen. Dit mystieke Lichaam heeft een Hoofd, en dit Hoofd is Christus, en onder dit Hoofd heeft het leden, d. w. z. wedergeborene personen, die in dit Lichaam van Christus worden ingelijfd, en in dit Lichaam zoo met Christus als met elkander voor eeuwig verbonden zijn. Dit mystieke Lichaam is alsook ten deele reeds hierboven, voor een ander deel nog hier op aarde, en voor een derde deel wacht het nog op het geslacht dat geboren zal worden.

Dit mystieke Lichaam van Christus nu, blijft niet schillen in het geestelijke, maar Christus, die hier alleen de wet heeft te stellen, heeft het zoo ingericht en verordend, dat dit mystieke Lichaam ook naar buiten zou optreden, en uit zijn eigen leven vormen zou wat we noemen de zichtbare Kerk op aarde. Door dezen overgang uit het verborgen geestelijke in het openbaar waarneembare, ontstaat splitsing. Het mystieke Lichaam omvat al wat Christus toebehoort in den hemel en op heel de aarde en in de toekomst. Daarentegen kunnen in het zichtbare alleen plaatselijk de belijders optreden en zich onderling als Kerk verbinden. Zoo echter, dat ze steeds zich van hun gemeenschap met alle overige openbaringen van het Lichaam van Christus bewust blijven, en alsook met andere plaatselijke Kerken gemeenschap en federatieve vereniging zoeken in ringen en classen, synoden en concilien. Maar nooit kunnen hieruit in dien zin Volkskerken geboren worden, alsof niet in Christus, maar in de Volkskerk als zodanig, het uitgangspunt van het Kerkelijk leven lag. Taal en levensaantien mogen de Kerken van éénzelfde land op éénzelfde nationale Synode saambrengen, maar nooit schiept een nationale Synode éne nationale Kerk. Die bestaat niet, en is, waar ze opduikt, niets dan een product van menscheleke verzinning. De nationale eenheid wordt gekroond in den vorst van het land, maar de eenheid der Kerk wordt gekroond in den Koning, die zit aan Gods rechterhand, en wie hier den vorst van het land voor Christus in de plaats schuift, randt rechtstreeks zijn heilig Koningschap aan.

De grenzen van Christus Kerk zijn niet de grenzen van het land, maar in de grens of scheidinglijnia tusschen het herboren en onherboren deel van ons menschelek geslacht. Van daar de onhoudbaarheid van elk streven, om niet alleen de zichtbare Kerk nationaal te maken, maar in haar bovendien, wat nog veel verder afwijkt, alle burgers van 't volk als leden te incorporeren. We zeggen niet, dat er niet, in een kolonie

b.v., voor korten tijd een zeer kleine volke-eenheid zou kunnen bestaan, die uitsluitend uit oprechte belijders bestond. Het voorbeeld hiervan is in Amerika's metterdaad soms gezien. Maar in het gemeen de volken genomen, blijft telkens weer, dat nimmer het gehele volk, en zelfs niet het groter deel van een volk, in Christus' mystiek Lichaam is ingelijfd of voor hem leeft en hem belijdt. Hoe dan van een Volkskerk te spreken. De Volken zijn ethnographisch-geographisch ingedeeld. Christus' Koninkrijk vindt zijn grens uitsluitend in het al of niet herboren leven. Wie nu de Kerken in een Volkskerk oplost en heel het volk er in saamperst, geeft het eigen karakter van Christus Kerk prijs, rekent niet naar zijn gebied, maar naar het gebied van den aard-schen vorst, en stelt voor het burgerschap het hemelen burgerschap van een bepaald land in de plaats. De uitkomst is dan ook steeds geweest, dat door het ingang vinden van deze principiële valsche denkbeelden, het besef van het Koningschap van Christus moest te loor gaan, en is te loor gegaan. In geheel de inrichting en het bestuur van zulk een gefantaseerde Kerk is voor het Koningschap van Christus geen plaats meer, het kan er niet tot gelding komen, en is er dan ook geheel vernietigd. Er wordt niet meer aan gedacht. Men vergeestelijkt wat door de kracht des Geestes op de realiteit moet inwerken. Zoo wordt in de prediking het Koningschap van Christus geheel opgelost. Geen lid der Kerk heeft er meer gevoel van of voor. En elke poging om dit hooge Koningschap van Christus in zijn Kerken te herstellen en weer tot eere te brengen, vindt alle kerkelijke macht tegenover zich, en moet wichten of met die macht breken.

Schuift nu het mystieke Lichaam van Christus in een bepaald land in, doordat personen in dit land herboren worden ten eeuwigen leven, dan komt vanzelf in dit land ook de zichtbare Kerk tot openbaring. De geroepenen ten leven leeren elkander kennen, en ter plaatse waar ze wonen, zoeken ze gemeenschappelijke eeredienst en ordening van het kerkelijk leven naar de ordinantien van hun Koning. Daar nu Christus, naar luid van de Openbaringen van Johannes, de Koning over alle koningen der aarde is, heeft de Vorst van zulk een land deze stichting en oprichting der Kerken te laten geworden, mag hij haar niets in den weg leggen, en moet hij haar leven naar eigen aard, in volle vrijheid, laten geworden. Niet hij heeft aan de Kerken den regel des levens voor te schrijven. Ze leven naar eigen levenswet, d. i. naar de wet van haar hemelschen Koning, en geen wet des lands mag daaraan afbreuk doen. Vandaar de onmogelijkheid om de Kerken te brengen onder een rechtsbegrip, dat op burgerlijk terrein geldt. De Kerken zouden, zoo wilde de wet bepalen, „zedelijke lichamen” zijn, maar dit begrip zelf van zedelijk lichaam is op de Kerken niet van toepassing, en het zou, werd het er op toegepast, heel het wezen der Kerken vervalschen. De Kerken van Christus zijn een verschijning *ui generis*, d. w. z. van een eigen soort. Niets is met haar op één lijn te stellen. Niets is met haar te vergelijken. En een Overheid, die dit haar eigen karakter niet eerbiedigend, de Kerken toch, als waren ze zedelijke lichamen, beoordeelen en regelen wil, begaat schennis aan Jezus Majesteit. Ze randt zijn Kerken, en in die Kerken hem zelve, aan. Ze treedt over op zijn Rijksgedebiet, en poogt hem de wet te stellen. Goede Overheid zal daarom, uit eerbied voor wat Christus als aller koningen Koning in haar land komt doen, dankbaar zijn, dat hij zijn Kerk ook in haar land wil openbaren, haar alsook met eere bejegenen, en haar in volledige vrijheid, overeenkomstig haar aard, laten geworden. Men heeft dit genoemd, dat de Kerken van publieken rechte zijn. Doch zelfs dit is nog te zwak uitgedrukt, ze zijn niet alleen van publieken, maar zeer beslist van Goddelijken rechte, omdat de Zone Gods als haar Koning ze in zulk een land indraagt.

Intusschen, niet alles wat men Kerk noemt of er voor uitgeeft, kan hierop aanspraak maken, en deze hooge positie komt alleen toe aan zoodanige Kerken, die metterdaad zich als een openbaring van het mystieke Lichaam des Heeren gedragen en aanstellen. En hier nu schuilt de moeilijkheid, waarop men telkens stuit. Het mystieke Lichaam hangt aan de wedergeboorte en de inlijving in Christus, en juist dit is bij de zichtbare Kerk daarom ondenkbaar, omdat wij menschen elken maat-staf missen, om met stellige zekerheid uit te maken wie een Christen is en wie niet. Voor de wedergeboorte treedt daarom bij de zichtbare Kerk de Christelijke belijdenis

en de Christelijke *orde* in de plaats. Belijdenis en wandel kan men beoordeelen, de verborgen dingen des harten niet. En in de tweede plaats wordt de moeilijkheid, die zich hier voordoet, nog verhoogd door de gebondenheid van de Kerken aan den regel des Verbonds, die ook de kinderen der belijders in het Kerkelijk Lichaam opneemt. In den aanvang, of bij de wederoprichting eener ingezonken Kerk, doet zich die moeilijkheid minder gevoelen. Dan treedt alleen toe, wie in zijn hart is aangegrepen, en dus ook zijn leven voor zijn belijdenis veelt heeft. Zelfs de huwelijksbanden vallen dan weg, en Jezus zelf heeft voorgezegt, hoe dan de ouders tegen de kinderen, de broeders tegen hun broeders vijandig zullen overstaan, elkander zullen haten, en zelfs zullen overleveren. In die ure oefent de vervolging een ongezoekt strenge tucht, en die tucht der vervolging houdt de Kerken zuiver. Maar nauwelijks heeft de vervolging een einde genomen, en is een Kerk in haar normaal kerkerloop ingetreden, of men stuit op de dubbele moeilijkheid, dat de kinderen moeten worden opgevoed, en dat de hypocriet zich met de oprechte belijders vermengt. Van daar de onafwijsbare noodzakelijkheid, om alsdan de tucht der Kerken zelve te doen intreden. Haar hooge pretentie van een kolonie van Koning Jezus in het aardse vaderland te zijn, zou ze niet kunnen volhouden, zoo ze niet alle verachte maatregelen nam, om door strenge tucht de zuiverheid van haar karakter te handhaven. In de Kerk komen alleen de onderdanen van onzen Koning, deze moeten zich, als onderdanen, aan Christus als hun Koning toewijden, hem belijden, leven naar zijn ordinantien, en tot elk offer voor zijn eere bereid zijn. Blijkt nu, dat in de Kerk inslopen wie geen onderdanen zijn, dan moet de tucht intreden, en verwaarloozing van de tucht, is opnieuw een rechtstreeksch prijsgeven van het Koningschap van Christus, om te gaan leven naar menscheleken wil, en zijn kerkelijke wet te verwerpen.

Die tucht, die in naam van onzen Koning moet worden uitgeoefend, eischt een bestuur over de Kerk dat deze tucht zal uitoefenen, en zal uitoefenen naar 't Konings wet. Van daar dat elke inrichting van de Kerk ambten in het leven roept en dat de dragers van dit ambt geëerd moeten worden als door den Koning der Kerk aangesteld. Hun tucht gaat dan geestelijk door de prediking, en daarom moet ook die prediking een spreken in naam van onzen Koning zijn. Maar die tucht gaat ook kerkrechtelijk, en moet desnoods leiden tot a'snijding van de Kerk van wie er naar de wet des Konings niet toebehoort. Wie nu als drager van het ambt het Koninklijk gezag van Christus, dat hij uitoefent, glippen laat, er niet aan denkt, en er niet naar handelt, geraakt met Christus Koningschap in openbaren strijd, verzaakt het, en schaadt de Kerk, zonder haar baat te brengen. Elke Kerk zonder tucht verloopt in het tweede of derde geslacht in een gewone menscheleke vereniging en snijdt het Koningschap van Christus af. In de Kerk hoort alleen wie onderdaan van Christus is. Christus heeft hem gekocht met zijn eigen bloed. Hij is van Christus het eigendom. Christus heeft alles over hem te zeggen. Hij behoort met lijf en goed aan zijn Koning toe. En elk hypocriet nu, die toch in de Kerk wil blijven, moet gedwongen worden zó te spreken en zich zó te gedragen, dat het Kerkbestuur de uitwendige kenmerken van een onderdaan van Christus in hem terug vindt. Zijze deze kenmerken voorgewend, dan komt dit voor rekening van den hypocriet. Maar de schuld gaat op het Kerkbestuur over, zoodra in woorden of daden het tegendeel bij zulke een uitkomst.

Verzaakt nu het bestuur van een Kerk deze tucht, en is het niet door goede woorden tot getrouwe plichtsvervulling terug te brengen, dan moeten de gecombineerde Kerken of ook de synodaal gecombineerde Kerken tusschenbeide treden, om de goede orde in zulk een Kerk te herstellen. En doen deze dit niet, doordien ze zelve ontrouw zijn geworden, dan moeten de trouwe onderdanen van Koning Jezus in zulk een Kerk zelve het werk der reformatie ter hand nemen, om de brenke te heelen, en de Kerken tot onderworpenheid aan haar Koning terug te roepen. Tucht, en zoo deze faalt, reformatie, zijn daarom de twee factoren, die in het kerkelijk leven aangewezen zijn, om de gehoorzaamheid der Kerk aan haar Koning, waar deze feil ging, terug te brengen. Wel zullen hierbij tijden van afwachting en overgangintreden. Reeds de voorzichtigheid maant hiertoe. Eer men tot het uiterste overgaat, kunnen en moeten vooraf alle middelen van redres worden

aangewend. Maar blijkt de wonde in den gewonen weg niet te genezen te zijn, dan mag ten slotte ook voor het uiterste niet worden teruggedeinsd. Onze Koning moet zijn eere hebben. Het is de Kerk, die hem in de eerste plaats die eere te brengen heeft. En waar zij zouteloos werd, mag niets ontzien om de eere van onzen Koning weer boven alles te doen uitschitteren.

Deze vaste regel beheerscht tevens de opleiding der Dienaren des Woords. Een opleiding, ook in geleerdheid, is onmisbaar, maar de opleiding gaat rechtstreeks tegen de eere van onzen Koning in, zoo ze zich niet als hoofddoel stelt, om mannen te vormen vol des Heiligen Geestes, die als gezalde ambtsdragers van onzen Koning zijn herauten bij de schare zullen zijn. En ditzelfde beginsel moet evenzo in het wezen der Evangelisatie, der Missie, van het Zondagschoolwezen, en in de Philanthropie gelden. Het moet alles om onzen Koning gaan, in zijn Naam, en voor zijn eere. Dat nu, waar de Kerken stilzitten en schuld op schuld laden, volijverige leden der gemeente zich opmaken, om in wat de Kerk verzuimt, te voorzien, is niet alleen niet te laken, maar te prijzen, mits maar steeds het beding gelde, dat deze volijverige leden bereid zijn, aanstonds weer hun actie met de Kerk in verband te brengen, zoodra de Kerken zich weer *Kerken* gaan betoonen. Ze kunnen hulpdiensten bewijzen, ze kunnen, als de Kerk slaapt, zelve wakker zijn en doen wat de Kerk had moeten doen, maar nooit mogen ze de Kerk ondergraven of zich aanstellen als konden ze de Kerk vervangen. Catechisatie, missie, evangelisatie en diaconaat zijn door Christus zelf in zijn heilig organisme ingesteld, en het is niet slechts de Kerk, maar het is het Koningschap van Jezus zelf te na komen, indien men de door hem gewilde orde verstoort, of althans niet aanstonds bereid is, zich weer naar die orde te voegen zoodra de mogelijkheid ertoe weer gegeven is.

In zijn Kerk op aarde is het Koningschap van Christus een volstrekte macht. In zijn Kerk beheerscht hij alles, heeft hij alleen zeggenschap, en niemand buiten hem, noch de Overheid, noch het kerkbestuur, noch de leden. Het moet in de Kerk alles, zonder uitzondering, bij zijn Woord leven, en naar zijn ordinantien zich inrichten en besturen. Het te loor gaan van het Koningschap van Christus in de Kerk, vermoordt de Kerk zelve. En elke poging om de ingezonken Kerk te heratelen, die, hoe goed ook bedoeld, niet voor alle dingen op het herstel van Christus Koningschap gericht is, moet feil gaan, en kan geen resultaat opleveren. „Kust den Zoon opdat hij niet toorne, en gij op de weg vergaat”, blijft ook hier de regel van genezing voor alle krankheid, en wie dit verloochent of verzaakt, zal nooit anders oogsten dan pijnlijke teleurstelling.

„Gekomen om buur op de aarde te werpen.”

Ik ben gekomen, om vuur op de aarde te werpen; en wat wil ik, indien het alreeds ontstoken is.

Meent gij, dat ik gekomen ben, om vrede te geven op de aarde? Neen, zeg ik u, maar veeleer verdeeldheid.

Lucas 12: 49 en 51.

Naar vrede dorst elks hart. Niet altoos, maar wel zoodra het bange wee van twist en tweedracht, van strijd en kamp weer schrik en angst in 't hart sloeg. Eerst trekt die schrik van de worsteling dan aan. Er kan nergens onder dieren of menschen gevochten worden, of wie kan, loopt uit, om 't aan te zien. Hanegevechten, stierengevechten, trekken de menigte en men betaalt er geld voor. Als twee mannen die ruzie kregen, elkaar in het haar vliegen, loopt heel de buurt uit. Zelfs is de veelstuit aanstekelijk. In de achterbuurten merkt men vaak, hoe, als het tusschen twee begon, straks heel de buurt partij trekt en mee vecht. Wat dan aantrekt is de op 't hoogst gespannen kracht, het hachelijke wie het winnen zal, de moed die alles aandurfte, de gevatheid die zichzelf overtreft. In sport boost men de worsteling, om 't genot dat er in steekt, na. En als het van een enkel persoon op een heel volk gaat, en waar ook in Europa oorlog uitbreekt, dan staat heel Europa overromd, om het waar te nemen, en verslindt de bladen, waarin het bericht van den veldslag of van het zeegevecht boeit. Zelfs werkt die lust in het zien van strijd tot op geestelijk terrein door. Er is een worstelen ook in het woord, met de pen, en tot met de leekenstuit. En ook het volgen van zulk een strijd strekt mannen van naam aan, boeit en wordt met gretigheid gevolgd. Dit ligt in onze natuur, en het is juist uit dezen trek in onze natuur, dat de dorst naar vrede opkomt. Waar geen strijd was of dreigt, kan geen gebod om den vrede opgaan. Eerst

